

Nevettető filológia

Szörényi László könyve

Immáron harmadik alkalommal jelenik meg a Széchenyi-díjas irodalomtörténésznek, az MTA Irodalomtudományi Intézete igazgatójának, a magyar, a klasszikus (ókori) görög, latin és perzsa irodalmak nemzetközi hírű tudósának a különös című és még különösebb tartalmú könyve, a *Delfinárium. Filológiai groteszk* című alkotása. Nem a szerző világhíre okán került sor e sokadik kiadásra. Nem is azért, mert a tudományos világ mintegy kikövetelte volna. Hanem azért – oly ritkaság az ilyesmi, kivált tudományos könyv esetén –, mert hallatlanul népszerűnek bizonyult. Elkapkodták először, másodszor és – úgy tűnik – harmadszor is. Aki csak belelapoz, az is hamar rájöhet, honnan e kivételes népszerűség. Ezt a könyvet nem lehet intenzív, tartós kacagás, a rekeszizmok túlterhelése nélkül olvasni. Két okból is: egyrészt a könyv hemzseg, jószerivel másból sem áll, mint az ostobaság, butaság, agyatlanság páratlanul jellemző eseteiből. Ilyesmiket olvasni csak kacagva, hangosan nevetve lehet. (Ezért nem célszerű, mondjuk, buszon vagy villamon tanulmányozni.) Másrészt árad a humor, az ironia, a szarkazmus az ezeket az ostobaságokat kommentáló, őket bemutató és értelmező szerző, Szörényi László soraiból is. Pedig...

Pedig a tárgy minden más, csak nem tréfa. A – nevezzük így – létező szocializmus kiadási gyakorlatát mutatja be a kötet. Innen a cím is, amelyet a szerző a következőképpen magyaráz el:

„ad usum Delphini, azaz a trónörökös (franciás latinossággal Delphinus – azaz Dauphin) használatára a klasszikusokból kihagyták azokat a fejezeteket, amelyeket az újkori ízlés szeméremértőnek ítélt. Néha odáig mentek a túlbuzgóságban, hogy a kihagyott részeket saját átírásukkal helyettesítették. Ekkor, mondjuk, a kurvából barát, a bordélyházból iskola lett – és így tovább.”

Nos, pontosan így bántak a szövegekkel a szocializmus kiadói, lektorai, cenzorai, ideológusai is. A különbség azonban kettő: a mi embereink nemcsak a szeméremértő szavakat, passzusokat pécézték ki, írták át, helyettesítették mással, hanem sokkal gazdagabb szempontrendszerrel dolgoztak. Ad usum Delphini alakították át a szomszéd népek érzékenységét esetleg bántó passzusokat, ideológiai eltévelyedéseket, a fennálló rendszer szempontjából aggályosnak tekinthető bármiket, az épp aktuális történelemértelmezés, történetírás szempontjából nem megfelelőnek tűnő részeket, olyanok dicséretét (néha épp csak említését), akik ilyen vagy olyan okból épp nem álltak kegyben stb., stb., stb. A másik – igen jelentős különbség a csak a Dauphin számára dolgozó jezsuita atyák működése és a létező szocializmus szakemberei között az, hogy ez utóbbiak – micsoda nagy megtisztelte-

tés! – az egész népet, kivétel nélkül mindenkit (beleértve az irodalomkutatókat, irodalomtörténészeket is) trónörökösnek tekintették.

Így azután átjavított, átíratott – nem túlzás a szó – az egész klasszikus magyar irodalom. Szörényi László könyve egyik meglepetést a másik után hozza. Hisz’ kijavított, átíratott Bessenyei György éppúgy, mint Jósika Miklós, Vörösmarty Mihály, Barabás Miklós, Mikszáth Kálmán, Czóbel Minka, Benedek Elek, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Krúdy Gyula, Szabó Dezső, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Bartók Béla, Juhász Gyula, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Kuncz Aladár, Kassák Lajos, Karinthy Frigyes, Hamvas Béla, Zilahy Lajos, Szerb Antal, Dsida Jenő és még sokan mások.

Az igazán meglepő (lehet még ezek után meglepődni?) azonban talán az, hogy olyanok is meghamisítottak, akik a rendszer legfőbb kegyeltjei, szinte védszentjei voltak. Igen: az a Táncsics Mihály, akinek hatalmas arcképei Rákosiéi mellett álltak annak idején, sőt Petőfi Sándor, Ady Endre és József Attila sem kerülhette el a sorsát.

Mіндеzt Szörényi László nem elmeséli, hanem szigorú módszerességgel bemutatja. Idézi (sokszor a kéziratok alapján, máskor az eredeti – még meg nem hamisított – kiadások felhasználásával, ismét máskor a különböző edíciók összevetésével az igazi, a hiteles szöveget, idézi az átírásokat, jelzi a kihagyásokat, majd rámutat az átírások, kihagyások, hamisítások, „vendégszövegek” feltehető, néha csak nehezen kibogozható okaira, a cenzorok vélhető szempontjaira. Hatalmas akribia szükségeltetik ehhez. De Szörényi László igazi filológus. Nem sajnálta az utánajárását, a precíz, végtelenül gondos összevetések valószínűleg hatalmas munkát igénylő elvégzését, hogy végül is az emberi ostobaság Flaubert-hez méltó gyűjteményét állítsa össze.

A könyv persze nem teljes. Nem is lehet az. Szerzője felhívja azonban a figyelmet arra, hogy micsoda veszélyforrások vannak, lehetnek még. Egy kiváló, Fekete Istvánról szóló tanulmányból értesült a sorok szerzője például arról, hogy a népszerű ifjúsági író állattörténeteit miként írták át – a még élő íróval – a lektorok, mintegy a kiadás feltételül. Hogy a lektoroknak micsoda mocskos feladatokat adtak, arról Domokos Mátyás, az egyik legnagyobb valaha élt lektor, a Szépirodalmi Kiadó zseniális szerkesztője írt több, remek esszéjében is. De például Vargha Balázs is beszámolt arról, hogy annak idején, amikor az elsős olvasókönyv szinte minden lapján felhívás volt a három- (vagy öt, már nem emlékszem) éves terv teljesítésére, az egyik oldalon, bár nem közvetlenül a terv csodáit ecsetelő mondatok után, Petőfi verse kapott helyet: *A füstbe ment terv* című... Az olvasókönyvet természetesen bezúzták. Saját tapasztalataiból ki-ki példák tucatjait hozhatja.

De felhívja Szörényi könyve arra is a figyelmet, hogy a szocializmus letűntével a dolgok nem feltétlenül váltak könnyebbé és egyszerűbbé. Az okok számosak. A legtöbb kiadó manapság nem ügyel arra, hogy egy-egy új kiadás esetén ismét az „eredeti” alapján dolgozzék. Egyszerűen újra kiadja a meghamisítottat. De a számítógépesítésnek is megvannak – szöveghűség területén is – a maga veszélyei. Arra pedig igen nyomatékosan hívja fel a figyelmet Szörényi László, hogy az újabb fordítási, kiadási gyakorlatok (fő a takarékoskodás) mit jelenthetnek a filológusnak. Hisz’ régen a költség nem számított, két kontrollszerkesztője is volt egy-egy mű fordításának. Ma – sokszor – egyetlen egy sincs. És amíg régen bevált, rutinos fordítók dolgoztak egy-egy átültetésen, addig ma – szinte fillérekért –

talán az adott nyelvet is csak félig-meddig birtokló ifjak teszik át magyarra az adott művet.

Szerb Antal írta volt csodálatos könyvesszéjében, a *Hétköznepok és csodákban*, hogy „*minden irodalomtudomány alapja az eredeti szöveg babonás tisztelete*”. Vajon csak az irodalomtudományé? Bizonytal nem.

Hanem a könyvtárosé is! Szörényi László könyvét azért ajánljuk igen melegen minden könyvtárosnak, hogy szembesüljön a problémával. Hisz’ a cél az lenne, hogy a legkülönbözőbb könyvtárak polcain olyan kiadások, olyan könyvek legyenek, amelyek hűek szerzőjük eredeti megfogalmazásához. Amelyek nem hamisítottak, amelyeket nyugodtan, jó lelkiismerettel adhatunk az olvasók újabb és újabb nemzedékeinek kezébe. Bizony, fontos lenne, hogy mi, könyvtárosok is babonás tisztelettel viseltessünk az eredeti, az igaz szöveg iránt. Persze nem képezhetjük át magunkat filológussá. De – ha lapozgatjuk az olyan könyvet, mint a Szörényié – talán jobb állományalakítók, jobb, igényesebb gyűjtemények gazdái lehetünk.

És még egy igen fontos tanulság van. Ma – igen helyesen – középponti kérdés és feladat a digitalizálásé. Nos, olyan könyvet, amelynek szövege megbízhatatlan talán, szigorúan tilos digitalizálni. A szöveghűségéről mindenképpen meg kell győződnünk. Az elektronikus szövegek világa, ki ne tudná, hemzseg a szeméttől. Mi, könyvtárosok legyünk azon, hogy az általunk digitalizált, digitalizáltatott szövegek ne az elektronikus szemétheget gyarapítsák.

(Szörényi László: *Delfinárium. Filológiai groteszk*. 3. jav. kiad. Bp., Helikon, 2010. 137 p.)

Vajda Kornél